

Solitudinea ca stimulator al creativității

Doctorand, Urziceanu Vivianne

Școala Doctorală „Alexandru Piru”, Universitatea din Craiova

Abstract: *Solitude creates a very different experience for each person, depending not only on which kind of solitude it is, but also on the type of personality each person possesses. We can feel lonely in a crowded room when we are not with the right people, we can experience loneliness when we do not feel wanted, or we can desire solitude when we need to process our thoughts in complete silence. It is imperative to make a distinction between imposed solitude and desired solitude. Thus, my paper explores the manners in which the multifaceted nature of solitude has an impact on the creative process, in both literature and visual arts. Moreover, my study aims to prove the beneficial effects of chosen solitude on the writers' creative process. For this reason, I begin my analysis with past examples of works of art and literary works created by artists while being in isolation. In addition, I focus on contemporary writers and the COVID-19 pandemic's impact on their writing process. Ultimately, my purpose is to reveal the solitude's power of enhancing creativity and intensifying a writer's workflow.*

Key-words: *solitude, literature, creative process, isolation, pandemic.*

Încă din vechime, singurătatea a căpătat o conotație controversată, dar foarte ofertantă ca subiect de reflecție. Aristotel conchidea „Pentru a trăi singur, trebuie să fii animal sau zeu.” Nietzsche adăuga magistral: „Lipsește cel de-al treilea caz: trebuie să fii ambele — filozof.”

În mod concret, în timpurile preistorice, apartenența la un grup asigura protecția împotriva atacatorilor, vânătoarea colectivă și împărțirea hranei. Astfel, singurătatea ca atare putea periclita supraviețuirea omului. Astăzi, mai mult ca niciodată, singurătatea își păstrează valența amenințătoare, însă amenințările sunt de o altă natură.

Din cauza recunoașterii generale a beneficiilor pe care interacțiunea socială le are asupra vieților noastre, majoritatea cercetărilor se axează asupra consecințelor negative ale solitudinii. Studiile arată că timpul petrecut în solitudine este mai puțin plăcut decât timpul petrecut în compania celorlalți, cauzele principale fiind senzația bântuitoare a singurătății și plictiseala. [Larson, 1990]. Singurătatea provoacă adesea anxietate, iar dublată de o lipsă de ocupație sau plictiseală, conduce, în timp, la depresie. În rândul adolescenților, absența interacțiunii umane poate duce la apariția stărilor negative. În cazul problemelor psihologice deja existente, singurătate nu face altceva decât să contribuie la agravarea lor. Ilustrativă în această privință este bulimia. Cei care suferă de bulimie suportă singurătatea mult mai greu decât oamenii fără tulburări, experimentând niveluri înalte de tristețe, iritabilitate sau chiar confuzie. [Larson and Johnson, 1985]

Astfel, din punct de vedere psihologic, literatura de specialitate atestă efectele negative ale solitudinii. Izolarea impusă este întotdeauna o condiție dureroasă. Afectând nevoia umană de apartenență, solitudinea se poate concretiza în stimă de sine scăzută, poate provoca stres și depresie, procese la nivelul creierului ce ajung să se oglindească la nivelul întregului corp uman, prin compromiterea sistemului imunitar și creșterea riscului îmbolnăvirii inimii, ducând, inevitabil, la reducerea duratei de viață.

În punctul acesta, se simte nevoia sublinierii unei diferențe între solitudinea impusă și solitudinea născută din dorință proprie. Numai una dintre cele două poate avea efectele distructive menționate, celei din urmă rămânând să îi fie dezvăluite proprietățile benefice.

La polul opus solitudinii impuse, solitudinea benevolă creează circumstanțele necesare întoarcerii la propria ființă, idee sintetizată de Emil Cioran în *Amurgul Gândurilor*: „Singurătatea este o operă de convertire la tine însuși” [Cioran, 2008:50]; și „te transformă într-un Cristofor Columb navigând spre continentul propriei inimi.” [Cioran, 2008:147]. În această variantă a ei, solitudinea se prezintă ca o tămăduitoare ce ne îngrijește rănila numai pentru a ne putea reîntoarce la lume într-o versiune întregită a noastră, capabilă să susțină furtunile și să întrețină focurile din exterior.

Așa cum somnul rațiunii naște monștrii, somnul creației naște deșert. Când ai prea mulți oameni în preajmă care vorbesc, vorbele lor îți inundă urechile și nu îți mai auzi propriile gânduri. Treptat, începi să îți pierzi identitatea, preluând identitatea celor din jur. Toți marii creatori ai lumii au confirmat, într-un fel sau altul, importanța solitudinii în procesul creator:

„Trebuie să lucrez singur. Cred că a ieși în societate din când în când, sau doar a merge să vezi oameni, nu produce atâta rău muncii și progresului spiritual, în ciuda a ceea ce mulți așa-zii artiști spun în sens contrar. Să te asociezi cu oameni de felul acela e cu mult mai periculos; conversația lor e întotdeauna insipidă. Trebuie să mă întorc la a fi singur. Mai mult de-atât, trebuie să încerc să trăiesc auster, cum făcea și Platon. Cum poate cineva să-și păstreze entuziasmul cu privire la un subiect când e tot timpul la mila altora și simțind nevoia permanentă de a fi în compania lor? Lucrurile pe care le trăim pentru noi când suntem singuri sunt mult mai puternice și mult mai proaspete. Oricât de plăcut ar fi să-i comunicăm unui prieten emoțiile, sunt prea multe nuanțe fine de sentiment care să poată fi explicate, și deși probabil le înțelege pe toate, o face în felul său astfel că impresia e slăbită pentru ambii.” [Delacroix, 1976]

Singurătatea ne extrage din lume, ne rupe de ea și ne lasă senzația amară a celui căruia tocmai i s-a furat cel mai neprețuit lucru. Ne răpește evidentul și ne împinge să privim jumătatea goală a paharului. Dar singurătatea nu ar trebui să se definească numai prin lipsa a ceva. Singurătatea ar trebui să fie înțeleasă și prin plinătatea ei. Când suntem complet singuri, nu avem un spațiu gol care se cere să fie umplut, ci avem un spațiu plin în totalitate de noi înșine. Cercetători precum Larson și Storr susțin științific romanțarea solitudinii, afirmând că perioadele pe care le petrecem în singurătate ne potențează cunoașterea de sine prin provocarea procesului de auto-reflecție. Rezolvarea problemelor de identitate, descoperirea valorilor personale sau a aspirațiilor necesită o analiză complexă și în profunzime, nealterată de nicio interferență. Singurătatea survine aici ca un teren fertil pus la dispoziția găsirii sau întregirii sinelui.

Altfel spus, singurătatea ne scoate din exterioritate, plasându-ne, inevitabil, în interioritatea propriei ființe. În cele mai multe cazuri, impactul poate fi dureros sau poate fi productiv. Dar există și cazuri în care durerea este convertită în productivitate, iar din productivitate se nasc opere de artă.

Basilica di San Lorenzo, în Florența, a fost biserica oficială a familiei de Medici – faimoșii patroni ai artelor care au guvernat Florența și, mai târziu, Toscana, timp de secole. În jurul anului 1520, familia de Medici l-a însărcinat pe Michelangelo cu proiectarea unui mausoleu de familie, cunoscut sub numele de *The Medici Chapels*.

În urma descoperirii unei camere secrete, ai cărei pereți erau acoperiți de desene în cărbune și cretă, atestate de specialiști ca aparținându-i lui Michelangelo, istoricii au trasat supoziția conform căreia Michelangelo și-ar fi trădat în cele din urmă patronii, alăturându-se unei revolte din anul 1527, care a alungat familia de Medici din Florența. Familia a revenit, însă, trei ani mai târziu. Din teamă, se crede că Michelangelo s-ar fi ascuns, timp de trei luni de zile, în locuința secretă de sub capele.

Izolat în ascunzătoare îngustă, fără ferestre și cu o unică intrare prin tavan, Michelangelo a realizat, în acea vară, schițe ale celor mai semnificative creații ale sale - *David* - și ipostaze care aveau să facă parte din *Capela Sixtină*.

Tot în jurul familiei de Medici și tot în condiții de izolare și mai apoi, exil, ia naștere o altă operă semnificativă – *Principele*. Torturat în celulele de la Bargello și apoi forțat să părăsească Florența în 1513, Niccolo Machiavelli își petrece exilul pentru următorii ani într-o casă de țară la St. Andrea în Percussina. Retragera forțată avea să fie, însă, cea mai prolifică perioadă a sa. Aici scrie *Discursurile asupra primei decade a lui Tit-Liviu*, *Principele*, *Dialogul asupra limbei*, *Capitoli și L'asino d'oro*, *Viața lui Castruccio Castracani* și, la îndemnul Papei Clement al VII-lea, *Istoriile florentine*, pe care le termină în anul 1525, an în care reintră în viața politică.

Nu se știe dacă Titian a murit de bătrânețe sau pentru ca a contractat ciuma bubonică. Însă un moment febril în sensul cât se poate de propriu al cuvântului, din anul 1576, a sfârșit viața pictorului, lăsând *Pietà* sa nefinisată. Începută, probabil, sub egida iminentei sale apropiieri de moarte, pictura a căpătat o simbolistică mult mai puternică pentru Titian odată cu anul 1575, când Veneția a fost răvășită de o epidemie de ciumă neagră. Astfel, căpătând formă în timpul carantinei, lucrarea lui Titian poate fi văzută ca pe o ofrandă oferită Fecioarei Maria în schimbul supraviețuirii sale și a fiului său, Orazio. Ofranda, însă, nu a fost menită destinației atribuite de către Titian întrucât și pictorul și fiul său au murit înainte ca epidemia să fi luat sfârșit.

Născut în 1839 în Aix-en-Provence, Paul Cézanne s-a plasat dintotdeauna în afara limitelor obișnuitului. În 1852, la Collège Bourbon, l-a cunoscut pe Émile Zola. Au devenit curând prieteni și au vizualizat împreună un viitor în Paris, Cézanne ca pictor, iar Zola ca scriitor. După multe lupte, în anul 1861, Cézanne l-a convins pe tatăl său să îi îngăduie studiul artelor în Paris. Ajuns acolo, nu s-a regăsit niciodată pe deplin în atmosfera parisiană. De la începutul anilor '80, în urma unor critici dure adresate lucrărilor sale,

s-a întors în orașul natal, distanțându-și scena de lucru de influențele Parisului. Pentru a se dedica artei sale, Cézanne s-a izolat de familie și prieteni deopotrivă. În martie 1886, Paul Cézanne a rupt orice legătură cu Émile Zola în urma publicării romanului acestuia în Paris: *L'oeuvre*. Cézanne a crezut că se recunoaște în figura centrală a romanului - Claude Lantier, un artist eșuat care se sinucide. Din anul 1886 până la moartea sa, pictorul și-a împărțit timpul, în principal, între Paris și Aix. Răstimpul în izolare care a urmat pentru Paul Cézanne a marcat perioada celor mai însemnate opere de artă ale sale precum *Bouilloire et Fruits*:

“I had made up my mind to work in silence ... until the time when I would feel able to back up theoretically the fruits of my research” [Correspondance, 227]

În anul 1815, o erupție vulcanică îngrozitoare de la Muntele Tambora din Indonezia a sufocat atmosfera, inundând-o cu cenușă și praf. Erupția a ucis aproximativ o sută de mii de persoane, dar consecințele sale au crescut numărul victimelor cu mult mai mult, ajungând a fi considerată cea mai devastatoare erupție vulcanică din istorie. În vara următoare, soarele a fost înlocuit de ceață și îngheț. Distrugerea culturilor s-a întins în majoritatea Europei, în Asia și chiar în America de Nord timp de trei ani după aceea. Au urmat foametea, epidemiile și revoltele politice. Istoricii estimează că cel puțin un milion de oameni au murit de foame în urma erupției Muntelui Tambora, în timp ce zeci de milioane de oameni au murit din cauza unei pandemii globale de holeră pe care a declanșat-o.

În timpul celor trei ani de întuneric și foamete, unii dintre cei mai mari artiști ai Europei și-au creat cele mai întunecate și mai durabile opere, iar Mary Shelley a fost una dintre ei. Sosirea acesteia la Lacul Geneva în luna mai, 1816 nu avusese, însă, un scop literar. Aceasta venise împreună cu soțul ei, Percy și sora ei vitregă, Claire în Elveția pentru a petrece vara în apropierea conacului Lordului Byron, cu care erau prieteni. Din păcate, vremea a fost atât de îngrozitoare în Elveția, încât Mary Shelley a fost captivă în interior aproape întreaga vară.

Împrejmuiți de furtuni violente, aceștia își ocupau timpul distrându-se cu povești cu fantome. Pe 16 iunie 1816, Byron a propus ca fiecare dintre ei să scrie câte o poveste cu fantome. Astfel, într-o zi ploioasă, aflată în izolare și reușind să depășească blocajul scriitorului, Mary Shelley a dat naștere ideii care avea să se concretizeze în romanul gotic: *Frankenstein; or, The Modern Prometheus*.

Adolescenta evreică, Anne Frank a scris însemnări despre cei doi ani (1942-1944) petrecuți în ascunzătoare, cu familia sa, în timpul ocupației germane a Olandei, în Al Doilea Război Mondial.

În 1933, după ascensiunea lui Adolf Hitler, familia Annei – tatăl ei, Otto; mama ei, Edith; și sora ei mai mare, Margot – s-au mutat din Germania, în Amsterdam. În 1940, Olanda a fost invadată de Germania, care a început să adopte diferite măsuri anti-evreiești, dintre care una le cerea Annei și surorii ei să se înscrie într-o școală evreiască în anul următor. Pe 12 iunie 1942, pentru aniversarea de treisprezece ani, Anne a primit cadou de la tatăl ei, un jurnal. Ziua aceea a marcat și prima ei însemnare: „Sper că-ți voi putea împărtăși totul, așa cum n-am reușit cu nimeni altcineva până acum, și sper că-mi vei fi de mare ajutor.” [Frank, 2011] În luna următoare, Margot a primit ordin să se prezinte într-un lagăr de muncă. Urmând să se confrunte cu arestarea dacă nu s-ar fi conformat, familia s-a ascuns pe 6 iulie 1942, mutându-se într-o „anexă secretă” a afacerii lui Otto din Amsterdam. Intrare în anexa era ascunsă în spatele unei biblioteci mobile. Familiei Annei i s-au alăturat, mai târziu, alți patru evrei (Hermann și Auguste van Pels și fiul lor, Peter și Fritz Pfeffer) și au fost ajutați de mai mulți prieteni care au adus mâncare și alte provizii.

În următorii doi ani, Anne a scris cu fidelitate în jurnal, căruia i se adresa, pentru a îl umaniza, în multe dintre însemnările sale cu: „Dragă Kitty”. Jurnalul ei nu a rămas doar o cronică a celor doi ani petrecuți în teamă și izolare, în anexa secretă, ci și o operă inspirațională cu note umoristice prin care experimentezi, ca cititor, un carusel de emoții.

Marii gânditori ai lumii își administrau izolarea cu bună știință în schimbul întregirii spirituale.

Pentru psihiatrul elvețian, Carl Jung, solitudinea reprezenta o sursă de vindecare ce echivala efortul depus în comunicarea cu ceilalți. Jung descria discuțiile ca pe un chin după care avea nevoie de câteva zile de liniște care să compenseze futilitatea cuvintelor. Rolul de vindecător nu este singurul pe care Jung i-l atribuie solitudinii. Acesta o consideră o condiție necesară pentru cei care își doresc să își exploreze inconștientul, condiție pe care a creat-o pentru propria persoană timp de șapte ani.

Renumit pentru disciplina sa de fier, Kant ducea o viață aproape mecanică încât circula o anecdotă conform căreia gospodinele din Königsberg își potriveau ceasurile după ora la care trecea Kant. În fiecare dimineață era trezit de servitorul său (care urma instrucțiuni exacte) la ora cinci, lucra până la ora șapte, apoi susținea prelegeri. Întors de la universitate, lucra în continuare până la ora unu, când întrerupea studiul

pentru a lua unica masă a zilei. După masă, fie soare sau intemperii, Kant ieșea la o plimbare, desigur, neînsoțit. Avea o toleranță anemică pentru zgomote, muzica nu îl bucura, dar își echilibra traiul solitar cu vizite din partea prietenilor săi. Vizitele nu se puteau întâmpla, însă, oricum, oricând. Prietenii erau invitați de către Kant, la masa de prânz, chiar în acea dimineață și dura până la ora 3.

În cadrul emisiunii *Profesorii și discipolii*, filosoful Mihai Șora discută marea potențialitate nefructificată a profesorului, jurnalistului și filosofului Nae Ionescu. Împărțindu-și timpul între profesorat și jurnalism, i-a rămas prea puțină viață pentru creație, iar în momentul în care s-ar fi eliberat de angajamentele față de oameni și s-ar fi împlinit condițiile necesare scriiturii, a murit. Afirmatia filosofului are ca subtext însemnătatea unui flux de gânduri nealterat de exterioritate. Fără să atingă subiectul solitudinii în mod direct, o plasează în context și îi stabilește rolul. Exteriorul este o sabie cu două tăișuri. Pe de-o parte, ne oferă inspirație și motive de judecată, pe de altă parte, ne soarbe seva și ne seacă de energia care ne-ar permite să dăm o formă concretă gândurilor noastre.

„A rămas de pe urma lui Nae extraordinar de mult implicit. Nu? Gândiți-vă că el și-a... nu pot să spun epuizat, dar și-a investit viața într-o operă ziaristică care îl obliga să fie cu atenția pe trei sute șazeci de grade pe orizontul vieții de fiecare zi, pe de-o parte, pe cea profesională, de profesor, nu? Și că exact în perioada în care ar fi avut răgazul de a nu mai fi nici profesor, care să aibă obligația predării și nici ziarist, care să aibă obligația nu numai de a scris un articol, ci de a sta cu ochii deschiși și a-și învărti privirea pe trei sute șazeci de grade în actualitate și ar fi avut acel recul, nu?, care să îi permită să aibă un tablou de ansamblu... Vă închipuiți, el a murit exact în momentul în care ar fi putut să înceapă să creeze.” [Mihai Șora]

Dezbătând sintagma „cucerirea singurătății” din perspectivă personală, Gabriel Liiceanu pune în balanță cele două urmări distincte asupra vieții pe care le poate lăsa solitudinea, subliniind, fără rezerve, rolul hotărâtor pe care îl poartă prezența solitudinii în actul creator. Pentru o și mai bună ilustrare, filosoful povestește cum, pentru a putea scrie marele tratat de ontologie, *Devenirea întru ființă*, Constantin Noica s-a refugiat într-o cabana modestă, la Păltiniș, întrebând-o pe soția sa dacă ar supăra-o ca el să petreacă zece luni pe an acolo, în singurătate, dar întru productivitatea minții.

„Îmi imaginez în fiecare clipă cum arată singurătatea. Știu ce înseamnă și mă îngrozește să văd imaginea ei în altul. În altul. Să îmi imaginez cum e să te scoli dimineața și să mănânci singur, cum este să treci ziua închis în casă, singur, să adormi fără să schimbi o vorbă cu nimeni și așa mai departe. [...] Când mi le imaginez la altul, mi se pare unul dintre cele mai cumplite lucruri. Numai că la mine, singurătatea de care vorbesc este cea de care ai nevoie cu sacrificii enorme pentru a putea plăti cărțile astea. Nu le poți scrie oricum. Oamenii care își pun viața în această meserie, caută formule extrem de diferite de la unul la altul pentru a putea să își obțină singurătatea fără să lezeze prea mult. Haideti să spunem ceva pe șleau. În clipa în care ești cu cineva în casă, nu ești singur, ești cu cineva în casă. O parte din mintea ta, clipă de clipă, pentru că ești un om bun, merge către celălalt și spune: oare ce face, oare e în camera cealaltă? se plictisește? a obosit? poate are nevoie să iasă; poate ar sta de vorbă cu mine; și atunci concentrarea se duce naibii. [...] Știți care a fost cel mai bun an al meu, de lucru? Cel în care a început pandemia. Atunci am scris *Iisus al meu* în trei-patru luni, dar eram numai cu mine și cu gândul meu.” [Gabriel Liiceanu]

Întrebat de Cătălin Striblea, cu prilejul unui interviu, dacă a fost afectat de restricțiile venite odată cu pandemia, Andrei Pleșu pune singurătatea într-o nouă lumină, remarcând faptul că, o bucurie reală, rezultată din singurătate, necesită un cult al personalității bine înrădăcinat în noi.

„Mărturisesc, domnule Striblea, că nu îmi face plăcere să trăiesc în varianta asta. Îmi place să comunic, îmi place să mă întâlnesc cu oameni și ideea să stau singur cu mine însumi de dimineața până seara... eu nu am idolatria propriului meu eu. Eu am nevoie de ambianță și de interlocutori. Ori statul ăsta în singurătatea casei proprii nu mă stimulează. Nu pot face decât lucruri mecanice. Am găsit, de pildă, pretextul să mă apuc să fac ordine în arhiva personală, care e un labirint. Dau peste manuscrise, articole, documente pe care le-am uitat eu însumi. Asta mă ține ocupat, mi se pare că fac ceva util, că nu las haos în spatele meu după ce voi călători în alte dimensiuni și cu asta mă țin zi de zi. Adică fac curățenie. M-am transformat în dactilografă.” [Andrei Pleșu]

În ciuda caracterului administrativ pe care i l-a atribuit Andrei Pleșu, perioadei dictate de pandemie, aceasta nu a fost una seacă din punct de vedere creator pentru filosof. Astfel, în acest răstimp, a scris *Despre destin*, împreună cu Gabriel Liiceanu, o carte constituită sub forma unui dialog în chip de zece scrisori, schimbate între cei doi scriitori.

Am stat de vorba cu câțiva scriitori contemporani despre solitudine, scris, gândire și creație. Las, mai jos, în fluviu, citate din discuțiile avute cu domniile lor:

„Cred că solitudinea este vitală pentru scris. În acest perimetru în care nu mă perturbă nimic, pot sonda cu adevărat imaginile pe care le am în mine despre lume și le pot scoate la suprafață sub formă de personaje sau întâmplări. Solitudinea pentru mine este ca un nivel secret al acestei existențe pe care îl descoperim cu toții la un moment dat și în acest nivel există o serie întreagă de resurse. Neajunsul solitudinii este că te poate îndepărta de ceilalți și poate afecta trupul. De fapt, cred că asta se întâmplă mereu în timpul procesului de scriere, mă îndepărtez de ceilalți și simt cum mă alienez, fără să îmi dau seama dacă fac bine ce fac.” [Bogdan Răileanu]

„Am scris și când aveam familie, și când nu am mai avut - deci nevoia mea de a scrie nu a ținut cont de statutul social. Dar a depins mereu de gradul sentimentului singurătății: când intensitatea acestuia atinge cote insuportabile, anxietatea sporește, suma gesturilor și acțiunilor iraționale crește supărător iar literatura fuge de mine. Ca să pot scrie, am nevoie nu doar de o minimă siguranță existențială, adică de lipsa griilor materiale presante, ci și, mai ales, de un anume echilibru interior, pentru recâștigarea și menținerea căruia adeseori eforturile nu sînt nici puține, nici mărunte. Însă dincolo de astfel de lucruri, de mult mi-e foarte clar că solitudinea e prielnică scrisului meu. Ba chiar și mie fiindcă, după lupte seculare, am ajuns să ne îngăduim bine una cu alta...” [Mariana Codruț]

„Mi-am scris toate cărțile într-o singurătate fanatică, pe care o recomand în timpul lecturii, și cititorilor mei.

Viața de toate zilele este un teritoriu vast, cu forme de relief din cele mai diverse pe care nu ajungi vreodată să le explorezi în totalitate. Trebuie să te rezumi-mărginești la câteva direcții, pentru a nu te risipi, păstrând ferecat înlăuntrul tău regretul că nu poți urmări și alte direcții. Literatura, lectura și scrisul oferă oportunitatea de a trăi virtual mai multe vieți ale unor personaje. Orice om are dorința de a trăi alte vieți, de a urmări direcții ce îi sunt inaccesibile, de unde și apetența și nevoia de poveste. Zilele vieții mele sunt dominate, îndeobște, de obiectul muncii mele : scrisul și cititul literaturii, îndeletniciri sedentare care se cer compensate de un minim de mișcare. M-am deprins de timpuriu cu sportul și munca fizică, iar asta a prins bine scrisului meu care e un fel de asceză.” [Radu Aldulescu]

„Am avut o educație de copil mongol, dacă mă loveam, ai mei îmi spuneau că e vina mea și să nu mă smiorcăi, să fii mai atent data următoare. Ascundeam durerile o zi, două și numai dacă nu treceau, spuneam ceva părinților, la fel dacă eram agresat la școală sau în cartier, trebuia să învăț să evit agresorii sau să mă aliez cu alți copii și să mă apăr. Nu aveam psihologi, nu aveam nici măcar psihologie, nu se punea problema traumei sau a observării și ocrotirii psihologice sau a supravegherii de vreun fel, eram lăsat singur în cartier pînă seara târziu și trebuia să mă descurc. Când am avut la 29 de ani o pancreatită severă, am ascuns așa de bine durerea - oribilă, pe primul loc în topul durerilor, spun specialiștii, la egalitate cu doar alte cîteva - că doctorii de la Urgențe m-au trimis acasă. În orice moment de criză am fost extrem de calm, abia după am simțit dureri de stomac și emoții. Îmi permit procesarea emoțiilor numai în solitudine, într-un cadru anume, cînd ascult muzică, mă uit la un film, citesc, cînd mă rog, cînd fac dragoste și cînd scriu și nu se întîmplă întotdeauna în astfel de momente să-mi permit trăiri intense, deși cînd le am, le am foarte intense. În alte situații știu că n-aș face decît să-i îngreunez pe ceilalți și să nu fii de nici un ajutor.” [Dan Sociu]

Solitudinea care nu pustiește, nu bântuie, nu rupe în bucăți, descompunând; solitudinea care aduce împreună gândurile amestecate de lume, compunând și configurând microuniversuri; solitudinea care te face să te întâlnești cu tine fără intermediari, să îți analizezi impresiile fără lentila nimănui și să coagulezi răspunsuri ale căror întrebări nu le auzai de zgomotul lumii... acea solitudine îi aparține celui ce creează. Cea care nu se traduce prin izolare a spiritului, ci prin înălțare a spiritului, izolarea intervenind numai la nivel fizic, în timp ce spiritul, impregnat de substanța lumii, se retrage pentru a-i purea reda chintesența. Scriitoare Virginia Woolf resimțea distracțiile din jur în timpul scriiturii și a marcat acest fapt în jurnalul ei:

“Dar, după ce am terminat aceste două cărți, mi-e greu să mă apuc imediat de alta nouă. Apoi scrisorile, conversația, recenziile, toate acestea nu fac decît să-mi lărgească tot mai mult hotarele minții. Nu pot nici să mă concentrez, nici să mă repliez, nici să mă izolez.” [Virginia Woolf, 1980]

Woolf dezvăluie o altă fațetă cu funcție curativă a solitudinii pe care o trăiește ca pe un lux. Din nota acesteia de jurnal, reiese oboseala cu care rămănem în urma ciocnirilor cu ceilalți. Efortul depus în fiecare interacțiune în care, depinzând de persoana cu care o avem, trebuie să ne impunem o anumită stare, să întruchipăm o anumită expresie și să ne suprimăm adevăratele impulsuri și reacții, este copleșitor. Curtoazia își găsește utilitatea în mijlocul societății, dar intervine ca o hoată în mijlocul ființei noastre, lăsându-ne fără energia necesară creației. Astfel, pentru Woolf, zilele de singurătate sunt adevărate regale de răsfaț pentru

mente.

„Ah, nu-mi iubesc semenii! Îi detest. Nici nu-i iau în seamă. Îi las să se prelingă pe mine ca pe niște picături murdare de ploaie. Și nu mai reușesc să-mi adun energia care, ori de câte ori zărește una din aceste mici siluete plutind la întâmplare sau lipită de o stâncă, se învârtă în jurul ei, o cufundă, pătrunde în ea, o însuflețește, și în cele din urmă o umple și o creează. Altădată aveam un adevărat dar pentru așa ceva, o pasiune care făcea ca receptiile să fie obositoare, dar și captivante. Astăzi, când mi se întâmplă într-o dimineață să mă trezesc devreme, gust luxul unei zile întregi de singurătate, o zi de liniște, în care să nu fiu nevoită să dau o anumită expresie feței mele; lunec domol în apele adânci ale propriilor mele gânduri care călătoresc într-o lume subterană...” [Virginia Woolf, 1980]

Oare solitudinea este solitudine de una singură sau are nevoie să fie lăsată să se înfiripe în noi și să ne acapareze? Ea ne apare nouă ca o condiție necesară creației, dar și comitetul nostru interior de întâmpinare apare ca o condiție necesară ei pentru a se instala pe deplin. Își intră în drept dacă noi îi dăm dreptul. Nu se impune, se insinuează. E o pseudo-zăvorăre. Închide cu o mână ușa lumii palpabile, în timp ce deschide cu o alta, infinitul: o potențialitate de lumi în care Dumnezei suntem noi. Prin urmare, dacă prin solitudine înțelegem a fi fără oameni în preajma noastră, a nu împărți un spațiu fizic cu cineva, trebuie menționat că o astfel de interpretare captează o solitudine creatoare incompletă. De cele mai multe ori, atunci când rămânem singuri într-o încăpere, păstrăm ecoul celor care au fost cu noi. Nu, nu doar în cameră, ci și în viață, în genere. Ne îmbibăm de păreri, gesturile, reacțiile celor cu care am discutat, de vorbe pe care le-am auzit fără intenție, de conceptele cu care am crescut, de prejudecățile cu care ne-am format, de ideile obsesive care ne sparg liniștea. Solitudinea devine completă pe măsură ce, înaintând în procesul creator, ne scuturăm de toate aceste umbre și hibe, ne dezbrăcăm de alții și de noi până când ne întâlnim într-o formă care ne întinde mâna, pentru a face cunoștință.

“To be alone at your desk or in your studio is not enough. You have to free yourself from the phantoms and inner critics who pursue you wherever you go. “When you start working,” said the composer John Cage, “everybody is in your studio—the past, your friends, enemies, the art world, and above all, your own ideas—all are there. But as you continue painting, they start leaving, one by one, and you are left completely alone. Then, if you are lucky, even you leave.” [Stephen Batchelor, 2020]

În ceea ce privește pandemia, cu toții au fost de acord că solitudinea e benefică scrisului și vătămătoare prieteniei. Le-au lipsit prietenii, dar au avut aproape scrisul, ca suport moral.

Arta cere sacrificii, nu? Așa se spune. Iar scriitorul îi dă artei tot ceea ce ea îi cere. Pandemia a însemnat o îndepărtare de oameni, dar o apropiere de sine, o adâncire în ființă și o materializare a acesteia între copertele unei cărți. Omul nu poate ajunge la esența sa decât în singurătate. E o naștere neasistată.

Dă-i scoicii un fir de nisip și îl vei găsi peste un timp transformat în perlă. Dă-i scriitorului un crâmpei de viață și se va întoarce peste un timp cu el transformat într-o capodoperă literară.

Referințe bibliografice

1. Andersen, W. *The Youth of Cézanne and Zola: Notoriety at its Source*. Geneva, 2003.
2. Batchelor, Stephen, *The Art of Solitude*, Yale University Press, 2020.
3. Blackwell, Wiley, *The Handbook of Solitude. Psychological Perspectives on Social Isolation, Social Withdrawal, and Being Alone*, Oxford, John Wiley & Sons, 2014.
4. Cacioppo, J. T., & Patrick, B., *Loneliness: Human nature and the need for social connection*, New York: W. W. Norton, 2008.
5. Cioran, Emil, *Amurgul Gândurilor*, București, Humanitas, 2008.
6. Delacroix, Eugene, *Jurnal*, București, Meridiane, 1976.
7. Frank, Anne, *Jurnalul Annei Frank*, București, Humanitas, 2011.
8. Hunter, Paul, (ed.) *Frankenstein, by Mary Shelley*, A Norton Critical Edition, W. W. Norton & Company, New York, 1996.
9. Hitchcock, Susan Tyler, *Frankenstein, A Cultural History*, W. W. Norton & Company, New York, 2007.
10. Jung, Carl, *Letters of C.G. Jung: Volume 2, 1951-1961*, Great Britain, Routledge, 1976.
11. Larson, R. W., *The solitary side of life: An examination of the time people spend alone from childhood to old age*, 1990, *Developmental Review*, 10(2), 155–183.
12. Larson, R. W. & Johnson, C., *Bulimia: Disturbed patterns of solitude*, 1985, *Addictive Behaviours*, 10, 281-290.

13. Nietzsche, Friedrich, *Amurgul idolilor*, București, Humanitas, 2022.
14. Rewald, J., ed. *Correspondance*. Paris, 1937, rev. 1978; Eng. trans., New York, 1984.
15. Scruton, Roger, *Kant*, București, Humanitas, 1998.
16. Storr, A, *Solitude: A return to the self*, New York: Free Press, 1988.
17. Vianu T. În amintirea lui G. Ibrăileanu. Jurnal. București: ELU. 1961; p.15-21.
18. Woolf, Virginia, *Jurnalul unei scriitoare*, București, Editura Univers, 1980.
19. <https://aleteia.org/2022/02/02/this-church-in-florence-has-a-secret-room-with-michelangelos-sketches/>
20. <https://youtu.be/cfZLCopzhDY>
21. <https://youtu.be/NOm7RW4LSag>